

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Серія: “Українська державна символіка”

II випуск

НАЩАДКИ СВЯТОЇ ТРІЙЦІ

*До 15-ої річниці затвердження Верховною Радою тризуба
як малого герба України*

Методико-бібліографічні матеріали

Харків – 2007

Ніхто нам не збудує держави,
коли ми самі її не збудуємо,
і ніхто з нас не зробить нації,
коли ми самі нацією не схочемо бути.

В.Литинський.

Ні, не згине Україна
В печальній долі:
Ми віродим землю предків
Для кращої долі.
Розбудуєм, уквітчаєм
Україну гідно,
Чим пишається кохана,
Примножимо плідно.
Під знамено синьо-злате,
Як орли, злітайтеся,
Брати й сестри, мови батьків
Ніде не цурайтесь!
Ще й тризубом освятімо
Незалежність краю,
Імена борців за волю
Весь народ хай знає.
Дух і крицю загартуєм,
Станемо стосилі,
Щирих друзів любо-радо
Стрінем хлібом-сіллю.
На олтар життя положим,
Як доля спіткає,
Бо звитяжна предків слава
Нам зорею сяє.

У нашого народу глибоке й тисячолітнє коріння. Українці, як і інші народи, пройшли довгий шлях розвитку, що позначилося на всіх сферах життя – культурі, побуті, мові. Ми можемо пишатися своєю древньою величною історією.

Важливою подією нашої історії став день 28 червня 1996 року – день прийняття Конституції незалежною державою Україною. Згідно з Конституцією державними символами України є: Державний прапор України, Державний герб України, Державний гімн України.

Великий Державний герб України встановлюється з урахуванням малого Державного герба України як його головного елемента та герба Війська Запорізького. Головним елементом великого Державного герба України є знак княжої держави Володимира Великого – тризуб (малий Державний герб України).

Герб – емблема, особливий спадковий знак, укладене відповідно до законів геральдики поєднання фігур та предметів, що мають символічне значення і виражають певну історичну традицію. Існують такі основні групи гербів: 1) державні; 2) земельні (історичних земель, провінцій, губерній, областей); 3) міські;

4) корпоративні (ремісничих цехів, церковних братств); 5) родові. Їх зображали на прапорах, монетах, рицарських обладунках та зброї, посуді, будівлях, рукописних і друкованих книгах та на ін.

Найдавнішим прообразом герба були тотемічні зображення тварин і покровителів племені чи роду в епоху родового ладу. Їхні зародки спостерігаємо в численних символічних фігурах, родових знаках власності („знамені”, „рубежі”, „мітки” – у слов’ян, тамги – у тюркських племен).

Виникнення гербів, як родових спадкових символів, характерних своєю однорідністю, з властивими лише їм елементами, розташованими у певному порядку, належить до 11-12 ст. – епохи хрестових походів. Герби родів затверджувались або надавалися спеціальним рішенням державної влади. Атрибутами повного герба є: щит, шолом, намет, корона, нашоломник, щитотримачі, мантия, девіз (коротке речення з гаслом роду). Головна частина – щит із зображенням на ньому – називається емблемою, клейнодом або титулом.

На українських землях слов’яни використовували різні символічні знаки ще в епоху родоплемінного ладу. Ними були квадрат, ромб, коло, зірки, півмісяць, геральдичні звірі та птахи – однороги, орли. В період розкладу родового ладу вони перетворюються у сімейні та особисті знаки власності, які широко використовувалися для таврування худоби, різних знарядь праці, бортних дерев. Після утворення Київської держави правлячий княжий рід Рюриковичів користувався знаком власності у вигляді дво-, а згодом тризубця, який незабаром став і державним гербом.

Після включення українських земель до складу Польщі широкого поширення набуло використання гербів окремих шляхетських родів, що мали глибоке давньоруське коріння (кн. Острозькі, Корецькі, Вишневецькі та ін.). Тоді ж були офіційно утверджені історичні герби окремих історичних земель, наприклад, Галичини (Львівської землі Руського воєводства) – золотий лев, що спирається на скелю на голубому тлі. Широко розповсюдженими стали й міські герби, що використовувалися на міських печатках, прапорах.

Утворене 1572 року реєстрове козацьке військо також одержало свою гербову символіку – зображення лицаря-козака з самопалом, яке часто використовувалося на печатках реєстрового козацького війська, Запорізької Січі та українських гетьманів: після відновлення української національної державності з середини 17 ст. до середини 18 ст.

Тризуб (Тридент або триадент) – геральдичний знак київських князів династії Рюриковичів. З 1992 року – малий Державний герб України. Про походження та значення тризуба (символ державної влади, релігійна чи військова емблема, геральдичний знак, герб, монограма, геометричний орнамент тощо) існують різні гіпотези. З давніх часів тризуб шанується як магічний знак, свого роду, оберіг.

Проблему походження тризуба досліджували історики, зокрема М.Грушевський, М.Таубе та ін. Стилізовані зображення тризуба виявлено в культурах давніх цивілізацій Індії, Греції, Риму. Існує близько 40 тлумачень цього символу. Серед них – зображення атакуючого сокола, ворона, верхів’я скіпетра, панікадила, дволезой сокири, якоря, рибальського знаряддя, шифрованих монограм, зокрема „василевс” (цар) та ін. Вважається також, що тризуб символізує триєдність

світу, поєднання Божественного, Батьківського й Материнського – священних начал, трьох природних стихій – повітря, води й землі. Дослідники так пояснюють колір тризуба: жовтий – золотий колір – це колір небесних світил, колір Сонця, сонячного проміння, без якого неможливе існування життя. Є версії норманського походження тризуба.

Найдавніші археологічні знахідки із зображенням тризуба на українських теренах датовані 1 ст. н. е. У ті часи тризуб міг бути знаком влади, символом місцевого племені. Зображення тризуба було серед іменних знаків царів Боспорської держави. Знак тризуба присутній на археологічних знахідках Перещепинського (Полтавщина) та Мартинівського (Київщина) городищ, датованих 6 – 8 ст. З 10 ст. тризуб відомий як великокнязівський знак Київської держави – як двозуб зустрічається на печатці Святослава Ігоровича, на золотих і срібних монетах Володимира Святославича. На них бачимо з одного боку зображення князя, а з іншого – тризуб і напис: „Володимир на столі, а це його срібло”. Згодом тризуб став спадковим геральдичним знаменом Святополка І Окаянного, Ярослава Мудрого і його дочки Анни Ярославни, яка стала королевою Франції. Спадкоємці Ярослава Мудрого – Ізяслав Ярославич, Ярополк, Святополк, Всеволод використовували як княжий знак двозуб.

Володимир Всеволодович Мономах знову прийняв тризуб Володимира Великого. Тризуб у давньоруський період не мав офіційного статусу державного герба в сучасному розумінні, а був, на думку М.Грушевського, знаком влади місцевої правлячої еліти.

Зображення тризуба зустрічається на матеріалі (цеглі, кахлях, кам'яних блоках), який використовували для будівництва та оздоблення Десятинної церкви в Києві, Успенського собору у Володимирі-Волинському, а також на мурах багатьох церков, замків, палаців, на посуді, зброї, перснях, медальйонах, рукописах. Як знак князівського роду він широко використовувався на печатках, якими скріплювали міжнародні договори, князівських товарах, що вивозилися на продаж за кордон. Знак тризуба (також у формі двозуба) знайдено під час археологічних розкопок у Галичині, Звенигороді, Новгороді. Поширений у всіх князівствах Київської держави протягом кількох століть, тризуб видозмінювався, але зберігав первісну давньоруську структуру. Серед видозмін тризуба – додавання хреста на одне з рамен чи збоку, півмісяця, орнаментальних прикрас. Тризуб вживався також як символічний і релігійний знак в українському фольклорі та у церковній геральдиці. Деякі князівські роди використовували тризуб як свій родинно-династичний знак до 15 ст., але вже з 12 ст. на землях України його почав заміняти герб зі святим архістратигом Михаїлом.

У період національного відродження на галицьких землях у середині 19 ст. поширилося використання герба старого символу Галицько-Волинської держави – золотого лева на блакитному тлі. Саме він став емблемою багатьох західноукраїнських політичних та культурно-просвітницьких організацій і військових формувань в роки Першої світової війни (наприклад, Українське січове стрілецтво). Тризуб як кокарду використовували частини Української галицької армії, в якій навіть було засновано орден „Золотий тризуб” чотирьох ступенів.

Після утворення в Києві Української Центральної Ради і визнання її Тимчасовим урядом Росії постало питання про створення української державної символіки. В обговоренні цього питання взяли участь відомі знавці українського мистецтва, геральдисти. Після тривалої дискусії 12 березня 1918 року на засіданні Малої Ради у Коростені державним гербом Української Народної Республіки за пропозицією М.Грушевського було схвалено зображення золотого тризубця на синьому тлі. 1 березня 1918 року це рішення було опублікували у Києві, а 22 березня того ж року затвердили Центральною Радою у формі великого і малого гербів. Тризуб, обрамлений вінком із листя, символізував багатство країни.

Автором проектів був відомий художник В.Кричевський. Тоді ж схвалено і зображення великої та малої печаток Української Народної Республіки. Тризубець залишався державним гербом України і в часи Гетьманату П.Скоропадського та правління Директорії УНР. Зображення тризуба було на державних грошових знаках УНР, Української Держави (автори проектів Ю.Нарбут, О.Красовський, І.Модзалевський, В.Кричевський та ін.). Тризуб з хрестом угорі був емблемою Українського Чорноморського флоту (закон від 18 липня 1918 року). Законом Ради державних секретарів про самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії від 12 листопада 1918 року, який був схвалений Українською національною Радою Західноукраїнської народної республіки – Західною областю УНР у Львові 13 листопада 1918 року, ЗУНР було затверджено золотого лева на синьому тлі, обернутого вправо.

Після проголошення Злуки з УНР (22 січня 1919 року) тризуб використовувався на печатках західних областей УНР, відзнаках Української Галицької армії. У міжвоєнний період у радянській Україні знак тризуба був нелегітимний, і його використання переслідувалося. Уперше конституційно тризуб був оформлений як державний герб у травні 1920 року Всеукраїнською національною радою, а вдруге – спеціальною Урядовою комісією з підготовки Конституції Української Держави 1 жовтня того ж року. На українських землях під польською владою знак тризуба використовувався українськими політичними організаціями, зокрема Українською військовою організацією, ОУН, а також керівництвом Уряду УНР в екзилі, проводом українських політичних партій, представництв, громадських організацій в еміграції. 15 березня 1939 року Сойм Карпатської України визнав тризуб (з хрестом) Державним гербом Карпатської України.

В роки існування УРСР її герб був модифікований гербу радянської Росії – золоті серп і молот розміщені на щиті у променях сонця на червоному полі в обрамленні пшеничних колосків з написами на стрічці: внизу вінка - „Українська РСР”, на правому витку - „Пролетарии всех стран, соединяйтесь!” і на лівому – „Пролетарі всіх країн, єднайтеся!”. Над щитом між колоссям – п’ятикутна червона зірка.

Усяким способом держави
Свої прикрасили герби:
Ось леопард, орел двоглавий
І лев, що звівся на диби.

Такий був звичай старовинний,
Щоб із державних тих гербів
Грозив сусідам вид звіриний
Оскалом всіх своїх зубів.

То лютий звір, то птиця хижа
(Подоба кожного ляка),
Чи спис, чи меч, як дивовижу,
У лапах грізно затиска.

Та не орел і не левиця
Прикрасили наш рідний герб,
А золотий узор пшениці,
Могутній молот, гострий серп.

Ми не погрожуєм народам,
Та бережем свій дім гуртом,
Де місце є під небозводом
Усім, хто славиться трудом.

Ніколи недруг не розколе
Союз народів бойовий.
Бо нероздільні серп і молот,
Земля і колос золотий!

С.Маршак. Наш герб.

Жодних українських національних та історичних традицій у цьому гербі не було. В цей же час тризуб піддавався офіційній дискредитації, попри це залишаючись символом національно-визвольного руху.

У період Другої світової війни символіку з тризубом використовували похідні групи ОУН, уряд Я.Отецька – Українське державне правління. Тризуб був відзнакою 1-ої Української дивізії Української національної армії. Зображення тризуба присутнє на агітаційних листівках, виданнях, відзнаках, грошових знаках (бофонах), підпільній пошті, печатках УПА, Української головної визвольної ради. Після Другої світової війни зображення тризуба широко використовували в емблематиці, відзнаках, виданнях, листівках, календарях численних об'єднань, та організацій української діаспори. Зображення тризуба є на військових відзнаках українських комбатантських організацій в еміграції. Відомо понад 200 видозмін тризуба в емблематиці ОУН, зокрема середній зуб тризуба замінений мечем, в українських католиків і гетьманців – хрестом.

Після відновлення державної незалежності України постановою Верховної Ради від 19 лютого 1992 року „Про Державний герб України” тризуб Володимира Великого затверджено як малий Державний герб. Згідно з Конституцією України, тризуб – елемент великого Державного герба України. Великий Державний герб України ще не затверджено, нині триває розробка його концепції, в основі якої

лежать елементи, що відображають історичний шлях української державності. Основними складовими великого Державного герба мають стати елементи герба Війська Запорізького та герба Галицько-Волинського князівства: козак з мушкетом і золотий лев, які тримають щит та виступають охоронцями і спадкоємцями державного герба великокняжої доби. Вибір саме цих фігур пояснюється прагненням об'єднати в одному державному символі історично тривалий час роз'єднані частини України – Східну і Західну.

Ні, цей народ із крові і землі
Я не віддам нікому і нізащо!
Він мій, він я, він – світ в моїм чолі,
Тому життя його і ймення не пропащі.
Я – син його по крові і кістках,
І по могилах, і по ідеалах.
Не вам з осліпленими душами
в забралах
Його звеличують в фальшивих
голосах.
Ні! Мій народ – не дим, не горевіз,
І я не дам його по брехнях і по кривдах,
Я не пір'їна в гордих його крилах,
Я гнівний меч його,
Що від Дніпра - до зізд!

М.Вінграновський.

17 травня 2000 року на будинку Верховної Ради України встановлено національну символіку: синьо-жовтий прапор та золотий тризуб на синьому тлі. Цей знак княжої держави Володимира Великого сьогодні присутній на грошах і нагородах, на прапорах, паспортах, вівісках установ тощо.

В сучасному міжнародному світі тризуб в якості державної емблеми використовується острівною державою Барбадос, членом Британської співдружності, і, як відомча емблема США, фігурує на човнах підводного атомного флоту США і НАТО.

Місто Харків протягом всієї історії свого існування мало сім гербів. Це герби міста часів російської імперії (1781 – 1917 рр.), герб Харкова в період фашистської окупації (1941 – 1943 рр.), радянський герб. Сучасний герб Харкова – на геральдичному щиті зеленого кольору перехрещені ріг достатку і кадуцей, як це було на другому, четвертому та п'ятому гербах. Врахована більш як вікова традиція міської символіки.

Герб Харківської області являє собою геральдичний щит (чотирикутний, загострений до низу). На зеленому полі щита зображені: перехрещені золотий ріг достатку і кадуцей, жезл якого також золотий, а крила і змії – срібні. Щит обрамлений золотою каймою. Навколо гербового щита розташоване золоте дубове листя, обвите блакитною стрічкою. Щит увінчано стилізованим зображенням

шестерні, з обох боків якої розташовані по два злакових колоси. На шестерні подано книгу із зображенням атомного ядра з електронними орбітами.

З метою розвитку знань про символи своєї держави та виховання шанобливого ставлення до державної атрибутики в повсякденному житті пропонуємо наступні заходи і їх назви для проведення в бібліотеках:

- цикли книжково-ілюстративних виставок,
- відкриті перегляди літератури,
- історичні читання,
- тематичні полиці,
- куточки державної символіки,
- читацькі конференції,
- тематичні вечори,
- конкурси та вікторини на краще знання державної символіки,
- усні журнали,
- години цікавих повідомлень,
- дискусії,
- диспути,
- бесіди,
- історична світлиця,
- гра-вікторина,

„Походження, ідея і значення тризуба в Україні”

„Тризуб, його зміст та іпостасі”

„Тризуб – об’єкт історичного ідеалу українського народу”

„Тризуб – герб відновленої Української держави”

„Україно, соборна державо, сонценосна колиска моя”

„Живи та міцній, Українська державо”

„Незалежній Україні – наші знання і вміння”

„На Україні буде Україна”

„Слава тобі, Україно, невмируща слава”

„Ми є. Були. І будемо ми. Й Вітчизна наша з нами”

„Українцями ми народилися”

„Любіть Україну, як вірні сини”

„Всім серцем любіть Україну свою”

„Хай райдугою квітне земля моїх батьків”

„На Україну повернусь через роки, через віки”

„З історії Харківських гербів”

ІСТОРИЧНІ ПОШУКИ ГЕРБА УКРАЇНИ

Книжково-ілюстративна виставка

Свою Україну любіть,
Любіть її... Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.

Т.Шевченко

Розділ 1. Вшанування триzubця з глибини віків.

Один і той же ти завжди,
Великий Агні, та трояко
Являєш нам себе... .

А.Мензис.

Розділ 2. Знак триzubа в гербах українських міст, гетьманів, дворян.

Значення триzubа, як символу, було виняткове.
Був це знак – талісман, предмет, що приносить
щастя. Був він грізний і немилосердний для
всього ворожого, а добрий і чарівний для тих,
хто був під його охороною.

В.Січинський.

Розділ 3. Державний герб УРСР.

Живи, Україно, радянська державо,
В єдиній родині народів-братів!

П.Тичина, М.Бажан.

Розділ 4. Малий герб України триzub.

А то не триzub – символ творчої трійці,
Що сонячним сяє вогнем,
Блакиттю морською ласкаво іскриться,
Червоним вінчається днем.

В.Баленок.

Розділ 5. Герби міста Харкова і Харківщини.

Пам'ятники, сквери і театри,
Фабрики, заводи і метро –
З Харковом учора, нині, завтра...

Н.Супруненко.

Прославлений наш Харківський район!
Твоя слава – містечка і села,
Вони множать багатства твої.
Це Рогань, Тернова і Мерефа,
Покотилівка і Циркуни.

О.Деркач.

«БЛАГОСЛОВЕННА БУДЬ, ДЕРЖАВО МОЛОДА»

Сценарій літературно-музичної композиції, присвяченої 15-й річниці затвердження Верховною Радою тризуба як малого герба України

Звучать урочисті позивні – музична фраза „А ми нашу славу Україну розвеселимо...” у запису духового оркестру.

Сцена святково прибранна: на видному місці герб, у кутку – калина – символ України. Всі учасники в національних костюмах. На окремих плакатах написані вислови українських поетів, слова гімну, портрет Т.Шевченка у вишиваному рушнику, квіти.

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

В.Сосюра.

Хто не знає свого минулого, той не
вартий свого майбутнього.

М.Рильський.

Виконується пісня “Новий день над Україною”, сл. С.Галябарди, муз. Б.Кучера.

Світлу сонця радіє Буковина й Поділля,
І над краєм Донецьким в небі жайвір співа.
А з карпатського літа лине голос трембіти –
Все це є Україна, наша пісня жива.

Це моя Україна день новий зустрічає,
Величава княгиня усміхається всім.
Слобожани вітають запашним короваєм,
Закарпаття частує хмелем чистих медів.

А у древньому Львові пані всі гонорові,
Полтавчанок, киянок, як побачиш – умреш.
Синьоокі красуні – молоді волинянки,
Як подивляться в душу, очі не відведеш.

А як засвіт устануть молоді козаченьки,
Вміють честь боронити і любити дівчат.
І покличе Полісся на купальське весілля,
Принесуть лелеченьки молодих козачат.

Бо козацькому роду та й нема переводу,

І у вічному небі наші зорі горять.
Це моя Україна день новий зустрічає,
Величава княгиня – погляд ясних очей.
І гостинно, і радо широко вас привітає,
І запросить до хати, як поважних гостей. *(двічі)*
На сцену виходять ведучі, читці.

Ведуча:

Україна... В одному цьому слові й для нас і навіть для чужинців бринить музика смутку і жалю.

Читець 1:

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами,
Земля, яку скропив Тарас
Дрібними росами-сльозами.

Ведучий:

Україна – країна трагедій і краси, країна, де найбільше люблять волю і найменше знали її, країна гарячої любові до народу й чорної йому зради, довгої вікової героїчної боротьби за волю. Шлях України позначений високими степовими могилами, руїнами та прекрасними піснями...

Читець 2:

Благословенна ти в віках,
Як сонце наше благовісне,
Як віщий білокрилий птах,
Печаль і радість наша, пісне,
Що мужність будиш у серцях,
Коли над краєм хмара висне.

Ведуча:

Але 24 серпня 1991 року Верховна Рада України проголосила Акт незалежності України та створення самостійної держави – України.

Ведучий:

А у державі має бути затверджений Закон, за яким вона існує.
Таким Законом є Конституція України, прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 року.

Ведуча:

Конституція України – це не лише Закон законів, це серце, ядро подальшого розвитку і вдосконалення суспільства.

Вона увійшла в суспільне життя як головний оберіг державності і демократії, гарант незалежності і соборності України.

Читець 3:

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами
Мандрівника Сковороди
З припорошілими саквами,
Що до цілющої води
Простує, занедбавши храми.

Ведучий:

Вистраждавши, виборовши собі волю, Україна має тепер свою державну мову, свої державні символи: Герб, Прапор, Гімн, які уособлюють її історію, її сутність.

Читець 4:

Настане день, настане час –
І розіллється знов медами
Земля, що освятив Тарас
Своїми муками-ділами,
Земля, що окрилив Тарас
Громовозвукими словами.

Читець 5:

Хіба умерти можна їй,
В гарячій захлинутись крові,
Коли на справедливий бій
Зовуть і дерева в діброві,
Коли живе вона в міцній
Сім'ї великій, вольній, новій?

Виконується театралізована легенда про українські символи.

Ведуча:

Давним-давно жила собі жінка, і було у неї три сина. Росли вони чесними, сміливими, дуже любили свою матусю, готові були віддати за неї своє життя. Попідросли і вирішили піти у світ.

1-й син:

Мамо, піду-но я межи люди, подивлюся світ.

Мати:

Ну що ж, сину, йди та пам'ятай рідну домівку, а на згадку візьми з собою золоту корону з трьома промінцями, хай в далекім краю зігріває вона тебе.

Ведучий:

Минув час, і завдяки своєму розуму став старший син великим князем, бо трьохпроменева корона, яка зігрівала людей і вела вперед, показувала шлях до кращого життя. Дали першому синові ім'я Тризуб, а знак, що дала йому мати, назвали гербом.

Виконується вірш М.Сопілки „Золотий непокірний тризуб”.

Читець 1:

Як птах золотий в переливах
На прапорі має, горить,
Це знак наш, це фабрики й ниви,
Це символ, що будем ми жить.
Це хліб наш, вугілля і цукор,
Степи плодovitі, моря...
Це в праці змозолені руки,
Що подвигом завжди горять.

Читець 2:

Це наша любов, наша мужність,
Вогняний порив боротьби,
Це наша згуртованість дружня,
Це пісня нової доби.
Це юність, це клич покоління,
Що йдуть крізь життєву грозу.
Це слава твоя, Україно, -
Золотий непокірний тризуб.

Ведуча:

Золотий Тризуб на блакитному тлі – символ влади.

Він зустрічається ще з часів Київської Русі, зокрема на монетах Київського князя Володимира Великого. Герб – це частина корони, яку носили київські князі. Чому саме Тризуб вважають гербом України? Мабуть тому, що число три завжди вважалось магічним, духовним, в ньому відображено триєдність життя. Це – батько, мати, дитина, які символізують собою силу, мудрість, любов.

Ведучий:

Тризуб вважався символом влади, християнською церковною емблемою, схематичним малюнком лука із стрілою, зображенням якоря, символом влади над трьома світами – небесним, земним і підземним, що пізніше трактовано християнами як єдність Бога-Батька, Бога-Сина, Бога-Духа Святого; існує версія, що це зображення падаючого, атакуючого сокола.

Читається вірш Ткаченка „Тризуб”.

Читець 3:

Тризуб (як сокола, що йде в піке),
Облюбував собі на ловах Рюрик.
І віщий князь Олег на вежах бурих
Лишав його зображення стрімке.
На печенігів, половців у шкурах
Цей герб наводив жах – було й таке!
І дерево життя змогло в'юнке
Не вимерзти в холодних кучугурах.

Читець 4:

Сам Олександр здіймав Тризуб увись,
Як з півночі посунули колись
Навали шведів і тевтонів сила,
І коли скрестились грізно меч і спис,
А для наук йому розправив крила
Засновник Академії – Могила.

Ведуча:

Настала черга середнього сина. Дала йому мати в дорогу жовто-блакитний одяг. Своїми звитязними ділами прославляв він свою матір і одержав ймення – Прапор (*демонструється відеоряд*).

Ведучий:

Національний прапор України – це синьо-жовтий прапор. Синій колір – це колір неба, води, миру, а жовтий – колір хліба, життя.

Читець 5:

Хто золоту порве струну,
Коли у гусях – дух Боянів?
Хто димний запах полину
Роздавить мороком туманів?
Ні! Сили на землі нема,
І сили на землі не буде,
Щоб потягти нас до ярма,
Щоб потоптати наші груди.

Ведуча:

А там, де був наймолодший син, завжди лунала дзвінкоголоса пісня. І одержав син за свій джерельний голос, величний спів ім'я – Гімн.

Ведучий:

З давніх-давен люди в урочистих обставинах виконували хвалебні пісні, які з часом стали називатися гімнами, але з ширшим змістом та ідеями. Слухаючи Гімн

Батьківщини, ми завжди згадуємо історію і велич свого народу, сповнюємося гордістю за його героїчні подвиги та трудові досягнення.

Виконується Гімн України.

Читець 1:

Велична і свята, моя ти Україно,
Лише тобі карать нас і судить.
Нам берегти тебе, соборну і єдину,
І нам твою історію творить.

Читець 2:

У згусток, спресований мудро і чисто,
Він змістом став наших і діянь, і мрій.
Основа життя і мого, і Вітчизни,
І доля моя – мій Закон Основний.

Читець 3:

Тобі, Україно, мій славний народе,
Складаю я пісню святої свободи.
Усі мої сили і душу широку,
Й життя я віддам до останнього кроку,
Аби ти щаслива була, Батьківщино,
Свята, незалежна, моя Україно!

Ведуча:

Але вся історія та слава України була затаврована і знищена. Довгі роки українська національна символіка і національні традиції залишались забороненими і невідомими для народу.

Звучить пісня “Ти в моєму серці, Україно!” муз. Я.Поляхівського, сл. Б.Олійника

Читець 4:

В день ясний і в ночі горобині,
В рідній чи далекій стороні
Ти в моєму серці, Україно,
Думою Шевченка гомониш.

Вийду, стану рано – пораненьку
На лугів отаву молоду,
Де сини Ватутіна й Довженка
Борозни за обрії ведуть.

Читець 5:

До твого ясного неспокою,
До твоїх натомлених долонь
Припаду Дніпровою снагою,
Райдугами вистелю твій сон.

А як вечір срібними човнами
Пропливе між парами в саду,
Над твоїми чистими думками
Зіркою щасливою зйду.

Читець 1:

О синь небес моїх! О золотавість нив!
І зорі ясні, й тихі наші води.
Вклоняємося всім, хто голови зложив
Безстрашно й гордо на віттар свободи.

Читець 2:

Коли погляну в глибину сторіч,
Побачу знову Запорізьку Січ.
Крізь грюкоти боїв, через віки
Озвуться волелюбні козаки.

Читець 3:

Не раз від болю завмира душа:
В усі віки – пожарища й руїни.
Батіг і непокорена Буша –
Це сторінки історії України.

Ведучий:

Давайте згадаємо всіх гетьманів України, що виборювали нашу незалежність.

Виконується пісня “Країна козаків”, сл. М.Рябого, муз. Я.Поляхівського, на її фоні демонструються слайди з портретів гетьманів.

Петро Сагайдачний, Михайло Дорошенко, Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Павло Тетеря, Іван Брюховецький, Петро Дорошенко, Дем'ян Многогрішний, Михайло Ханенко, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Іван Скоропадський, Павло Полу-боток, Данило Апостол, Кирило Розумовський.

“Країна козаків” (текст пісні)

Давнім шляхом битим цокають копита.
Понад військом ворон крила розпростер.
Бравий Хмельниченко в супроводі свити
Сватати Розанду їде за Дністер.

На Поділлі дзвонять в селах і містечках,

Кобзарі складають думи про Батіг,
Де Тиміш Хоробрий мстив за Берестечко
І в триденній битві ляха переміг.

Помине два літа по бучнім весіллі,
І Тиміш в Сучаві упаде від ран,
І Розанда здійме в небо руки білі,
У батьківській горі зломиться Богдан.

Поховає гетьман в Суботові сина.
Удова Розанда піде в монастир.
Станеться з України Велика Руїна.
Поміж козаками зчинеться розмир...

Давнім шляхом битим цокають копита,
Як відгомін слави з глибини віків.
Кровію полита і сльозами вмита
Устає з руїни Країна козаків.

Ведуча:

Наші предки завжди нас надихали і застерігали, щоб ми завершили розпочату ними справу по відродженню національної держави.

Ведучий:

Віки стерли цілі сторінки минувшини українського народу, але не стерли його споконвічного бажання жити в мирі між собою і зі своїми сусідами, бажання бути господарем у своєму домі, на своїй землі і бути самим собою.

Ведуча:

86 років тому, 22 січня 1915 року, окремим універсалом було проголошено Акт об'єднання українських земель в єдину соборну державу. Акт Соборності України затвердив синьо-жовтий прапор та малий герб України – тризуб символами української державності і самостійності.

Читець 4:

Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для праці, для волі.
Живи, Україно, в блакиті небес,
У золотому пшеничному полі.

Читець 5:

Я люблю тебе, краю мій рідний!
Твої ріки, ліси і поля
Такі хлібом і піснею плідні –
Найрідніша у світі земля.

Ведучий:

Молодь – це майбутнє держави. Конституція України охороняє її інтереси, її право на освіту і гармонійний розквіт життя.

Ведуча:

Держава вірить в свою талановиту і працелюбну українську молодь, яка матиме гідне життя і світлу долю. Але їй ще треба навчитися жити за законами Конституції.

Читець 1:

Закон життя я схвалюю в труді.
Він в нашім хлібі, в пісні та у слові.
Законом цим зростають молоді,
Законом цим красуються будови.

Читець 2:

“Ми вірим в майбутнє твоє, Україно! –
говорять сьогодні дорослі й малі. –
Бо ти в нас – найкраща, бо ти в нас – єдина,
Немає такої, як ти, на землі.”

Читець 3:

Я сприймаю, немов нагороду
Це співзвуччя добра і краси,
Що нащадок вкраїнського роду,
Що Вкраїни коханої син,
Що вкраїнська усміхнена мати
На світ Божий родилась колись,
Що Поділля, Полісся, Карпати
В долі власній моїй обнялись.

Читець 4:

І мені серед друзів не тісно,
Не доводиться червоніть.
Богом дану свою щирю пісню
Я зуміла всім серцем зігріть.
І я горда до щему, до болю,
Що у співі, як вмію, зіллю
І стеблину вкраїнського поля,
І вкраїнського неба зорю.

Виконується пісня “Моя Україно”, сл. М.Ясакової, муз. С.Городинського.

Осипає сонце землю золотом,

Як було і сотні літ назад,
А вона йому сміється молодо
І квітує, як весняний сад.
Це земля України,
Де дідівські могили,
Що у славі козацькій,
Як у квітах калина.

Неба синь і поле колоскове
В світанковім мареві бринить,
Розправляє крила рідна мова,
Піснею до матері летить.

До моєї України,
Де дідівські могили,
Що у славі козацькій,
Як у квітах калина.
Це – моя Батьківщина
І для доньки й для сина,
Це – моя Україна,
Що у світі одна.

НЕМА ЦІНИ СВЯТИНІ ДОРОГІЙ

Розробка гри-вікторини про національну символіку

До рідного краю несуть мене крила,
Летить, мов бистриця,
Дніпра течія,
Моя Україно, ти матінко мила,
Ти радість, ти щастя, ти спів солов'я.

Для участі в грі беруться дві команди з 5 чоловік. Кожна команда вибирає собі капітана, назву.

Для визначення команди, яка розпочинатиме гру, варто провести розминку, даючи ряд цікавих питань.

Та команда, яка краще відповіла, і розпочинає гру.

Питання для розминки.

1. Назва великого зібрання творів Т.Г.Шевченка.

(„Кобзар”)

2. Як називається книга для навчання грамотності?

(„Буквар”)

3. Назвіть прізвище Лесі Українки.

(Лариса Петрівна Косач)

4. Що підлягає визначенню *народні символи* України?

(Калина, верба, тополя, рушник, вишиванка)

Журі оцінює кращу відповідь команд. Після оцінки починається гра-вікторина.

I гейм. „Національна символіка”.

1. Назвіть один із найдревніших знаків, який є малим гербом України.
(Тризуб)

2. Назвіть український національний герб. **(Тризуб)**

3. Автор слів гімну України. **(Павло Чубинський)**

4. Назвіть композитора, який поклав вірш Чубинського на музику, що став гімном України. **(Вербицький)**

5. Коли було прийнято Постанову про Державний прапор України і якого він кольору? **(28.01.92 року, синьо-жовтий)**

6. Назвіть найбільшу святиню українського народу в музичній символіці.
(Гімн)

7. Назва гімну України. **(„Ще не вмерла України...”)**

8. Назвіть ще один із гімнів України. („Ой у лузі червона калина...”, „Боже Великий, Єдиний...”)

Музична пауза.

В перерві звучать мелодії рідного краю, які можуть виконуватись як ансамблями народних інструментів, так і під фонограму.

II гейм. „Конкурс читців „Рідна моя Україно”.

Один з членів команди повинен прочитати вірш про Україну.

III гейм. „Конкурс на краще виконання пісні, в якій би розповідалося про Україну та український народ”.

В цьому ж конкурсі: хто назве більшу кількість пісень про Україну.

IV гейм. „Конкурс на краще виконання національного танцю”.

Слово надається голові журі. Підводиться підсумок гри-конкурсу.

Слово бере ведучий: Бажаю кожному із вас стати борцем за відродження рідної історії, мови, культури. Любіть Україну, шануйте її народ. Будьте гідними називатися українцями!

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р.: Із змінами, внес. Законом України від 8 груд. 2004 р. №2222-ІУ: Станом на 1 січ. 2006 р.: Офіц. вид. / М-во юстиції України. – К., 2006. – Розд.1, ст. 20. – С. 12.
2. Про Державний герб України: Постанова Верхов.Ради України від 19 лют. 1992 р. № 2137// Відомості Верховної Ради України. – К., - 1992. - № 40. – Ст. 592. – С. 1335.
3. Про державні символи України: Постанова Верхов. Ради України від 3 верес. 1996 р. № 347// Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 45. – Ст. 241 – 242. – С. 660.
4. Герб // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – К., 2002. – С. 157 – 158.
5. Герб // Ілюстрована енциклопедія історії України: В 3 т. / Авт. тексту О.Кучерук. – К., 2004. – Т.1: Від найдавнішого часу до кінця 18 ст. – С. 50.
6. Герб державний // Юридичний словник / За ред. Б.М.Бабія, Ф.Г.Бурчака, В.М.Корецького та ін. – К., 1983. – С. 137.
7. Кампо В.М. Герб / В.М.Кампо // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко та ін. – К., 1998. – Т. 1. – С. 577 – 578.
8. Кампо В.М. Герб державний / В.М.Кампо // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко та ін. – К., 1998. – Т. 1. – С. 578.
9. Платниш В. Тризуб / В.Платниш // Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – К., 2002. – С. 875 – 876.
10. Рябов С.Г. Символіка державна / С.Г.Рябов // Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П.Горбатенко. – К., 2004. – С. 151.
11. Савчук Ю.К. Герб / Ю.К.Савчук // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В.А.Смолій та ін. – К., 2003. – Т. 2. – С. 88 – 89.
12. Савчук Ю.К. Герб Малоросійської Нації / Ю.К.Савчук // Енциклопедія історії України: В 5 т. / Редкол.: В.А.Смолій та ін. – К., 2003. – Т. 2. – С. 89.
13. Ситник А.А. Тризуб / А.А.Ситник // Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П.Горбатенко. – К., 2004. – С. 667 – 668.
14. Стецюк П.Б. Державні символи / П.Б.Стецюк // Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П.Горбатенко. – К., 2004. – С. 150 – 151.
15. Тризуб // Ілюстрована енциклопедія історії України: В 3 т. / Авт. тексту О.Кучерук. – К., 2004. – Т.1: Від найдавнішого часу до кінця 18 ст. – С. 189.
16. Тризуб // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко, М.П.Зяблюк, В.Я.Тацій. – К., 2003. – Т.6. – С. 136 – 137.
17. Шаповаленко М.В. Символіка політична / М.В.Шаповаленко // Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П.Горбатенко. – К., 2004. – С. 605 – 606.
18. Баленок В.С. Червона калина – Україна: До питання про укр. Держ. герб / В.С.Баленок // Червона калина – Україна. – Львів, 2003. – С. 51 – 67.

19. Братко-Кутинський О.А. Нащадки Святої Трійці: Генеза укр. держ. символіки / О.А.Братко-Кутинський. – К.: Вид-во Міжнар. т-ва „Білий птах”, 1992 – 85 с.
20. Вінграновський М. „Ні, цей народ із крові і землі...”: [Вірш] / М.Вінграновський // Укр. культура. – 2006. - № 11. – С. 5.
21. Герб міста Харкова / Б.П.Зайцев, В.В.Скирда, В.В.Воропаєва // Історія рідного краю (Харківщинознавство). II част.: Навч. посіб. – Х., 2002. – С. 43 – 45.
22. Гречило А. Герби міст України (XIV-I пол. XX ст.): Наук.-попул. вид. / А.Гречило, Ю.Савчук, І.Сварник. – К.: Брама, 2001. – 400 с.
23. Деркач О. „Малесенька частинко України...”: [Вірш] / О.Деркач // Перлина землі Слобожанської: Харк. р-н : історія і сучасність / За ред. М.М.Денисенка. – Х., 2003. – С. 243.
24. Калениченко О.В. Україно! Ти для мене диво! / О.В.Калениченко // Позаклас. час. – 2001. - №21. – С. 5 – 7.
25. Клейноди України: 3 історії держ. і нац. символіки: Комплект з 33-х кольорових худож. сувенір. листівок / К.Ю.Гломозда, Ю.Д.Прилюк, Д.Б.Яневський та ін. – К.: Абрис, 1991. – 33 листівки.
26. Лановик Б.Д. Становлення незалежної України / Б.Д.Лановик, М.В.Лазарович // Історія України. – К., 2006. – С. 503 – 504.
27. Лукомский В.К. Малороссийский гербовник / В.К.Лукомский, В.Л.Модзалевский; Рис. Е.Нарбута. – Репринт. изд. – К.: Либідь, 1993. – 213 с.
28. Любіть Україну і пісню її солов'їну // Позаклас. час. – 2000. - №5. – С. 49 – 51.
29. Манько М. Символ віри та надії: [Духов. та іст. зміст укр. тризуба] / М.Манько // Голос України. – 2007. – 20 лют. – С. 1 – 2.
30. Мартинюк М.В. Витоки державної символіки / М.В.Мартинюк // Позаклас. час. – 2002. - №22. – С. 10 – 11.
31. Маршак С.Я. Наш герб: [Вірш] / С.Я.Маршак // Символи Батьківщини: Зб. / Упоряд. Д.Г.Давидюк. – К., 1986. – С. 25 – 26.
32. Національна символіка / Упоряд. А.Сериков. – К., 1991. – Кн.1. – 48 с. – (Б-ка журн. „Пам'ятки України”).
33. Неділько В.А. Українська державна символіка / В.А.Неділько // Позаклас. час. – 2002. - №5. – С. 33.
34. Овсїйчук М.М. Нема ціни святині дорогій... / М.М.Овсїйчук / Позаклас. час. – 2004. - №1-2. – С. 44 – 46.
35. Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Київського князя Володимира Святого / О.Пастернак; [Вступ. сл. та ред. Б.З.Якимовича]. – К.: Веселка, 1991. – 47 с.
36. Погребна О.С. Тепло своїх долонь і розуму, і серця я Україні милій віддаю / О.С.Погребна // Позаклас. час. – 2000. - №17-18. – С. 91 – 93.
37. Поцелуев В.А. Гербы Союза ССР: Из истории разработки / В.А.Поцелуев. – М.: Политиздат, 1987. – 166 с.
38. Румянцева В.В. Історія, карбована в гербах / В.В.Румянцева. – К.: Т-во „Знання” УРСР, 1987. – 48 с.

39. Румянцева В.В. Эмблемы земель и гербы городов Левобережной Украины периода феодализма / В.В.Румянцева. – К.: Наук. думка, 1986. – 126 с.
40. Саратов І.Ю. Історія Харківських гербів: Навч. посіб. / І.Ю.Саратов. – Х.: Харк. держ. акад. міськ. госп-ва, 2000. – 277 с.
41. Сергійчук В.І. Герби / В.І.Сергійчук // Доля української національної символіки. – К., 1990. – С. 4 – 13.
42. Символіка України // Позаклас. час. – 2001. - №21. – С. 12 – 15.
43. Стецюк П. Державні символи України: конституц.-правова характеристика / П.Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2004. - № 6. – С. 103 – 115.
44. Супруненко Н.А. Харків: [Вірш] / Н.А.Супруненко // Вітри протиріч. – К., 2003. – С. 185.
45. Тичина П.Г. Гімн Української РСР: [Текст] / П.Г.Тичина, М.П.Бажан // Символи Батьківщини: Зб. / Упоряд. Д.Г.Давидюк. – К., 1986. – С. 106.
46. Филипів М. Україна – моя молитва... / М.Филипів, З.Філіпчук, Г.Стернюк // Позаклас. час. – 2004. - №23-24. – С. 53 – 60.
47. Чаюха В. Вимріяна поколіннями / В.Чаюха // Укр. культура. – 1999. - №7. – С. 36 – 37.
48. Зайцев Б. Герб нашого району / Б.Зайцев // Вісті Дергачівщини. – 2004. – 21 серп.
49. Левцова Н. Історія села – в його гербі / Н.Левцова // Вісн. Куп'янщини . – 2003. – 10 квіт.
50. Символіка міста // Слобода. – 2004. – 31 авт. – С. 11.
51. Що в гербі твоєму, Харкове мій? // Утрен. газ. – 2004. – 31 июля.
52. Благословенна будь, Україно молода!: [Електрон. ресурс] // Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К.А.Тімірязєва. – Режим доступу: <http://www.library.vinnitsa.com>.
53. Гербы городов Харьковской области: [Электрон. ресурс] // Добро пожаловать в Харьков! – Режим доступу: <http://kharkov.vbelous.net/webteam/stroll.rtm>.

Відповідальний за випуск:
Редактор:
Укладач:

Н.І. Шостко
Л.М. Федотова
Т.І. Євсікова